

УДК 304(930)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.42>

Пилипенко В. В.

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗИСТІВ У 30–50-Х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

Подано результати наукового аналізу академічного повсякдення українських гімназистів середини ХІХ століття. Представлено основні фактори та протиріччя побутового життя учнів. Автором досліджено особливості проживання, дозвілля та стану здоров'я української молоді в роки їхнього навчання в гімназіях.

Окреслено негативні фактори академічного повсякдення першої половини ХІХ століття. Зокрема, виявлено, що гімназисти часто відчували різкий дискомфорт, пов'язаний із складними умовами розселення, консервативними підходами до організації навчального процесу, широким застосуванням фізичного та морального тиску на особистість. Доведено, що це слугувало ключовою причиною проявів девіантної поведінки, яка придушувалася через фізичні покарання і становила загальний негатив гімназичного повсякдення, що можна окреслити формулою замкненого кола: «фізичне покарання – скарга – фізичне покарання». Автором наголошується, що таке побутовання призводило до погіршення загального стану здоров'я вихованців і спричиняло розвиток хронічних хвороб.

Під час дослідження також представлено широкому колу читачів і позитивні моменти академічного повсякдення українських гімназистів середини ХІХ століття. Описано, що спілкування між однолітками сприяло формуванню колективістських настроїв майбутньої інтелігенції та відкривало можливості для самонавчання і розширення світогляду гімназистів. Підкреслюється загальна позитивна атмосфера учнівського середовища і розуміння значною частиною підлітків необхідності гімназійного навчання як доброго старту для освітнього та професійного розвитку особистості.

Автор, підсумовуючи, наголошує, що саме це академічне середовище сформувало плеяду вітчизняних громадських діячів, які розгорнули широку освітню діяльність на українських землях другої половини ХІХ століття та стояли біля витоків формування нової вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: виховання, відпочинок, гімназія, гімназист, навчання, повсякденне життя, покарання, стан здоров'я.

Сучасна українська історико-педагогічна наука розвивається бурхливими темпами: розширюється джерельна база досліджень, проводиться фактичне поглиблення наукових розвідок, формуються наукові школи. Розширюючи міждисциплінарний зв'язок, відбувається постійний обмін новітніми методами роботи, запозичуються самобутні напрями вивчення проблем, проводяться інтегровані дослідження. Сучасні реалії вимагають інтенсифікації впровадження актуальних історичних методів у розвиток історико-педагогічної науки. Одним із таких є дослідження повсякденного життя простих людей окремої епохи, що мали власні побутові проблеми, жили, навчалися, працювали, формували традиції, творили історію. З огляду на вищезазначене важливо звертатися до вивчення освітнього повсякдення як самобутнього напрямку досліджень у історії педагогіки.

Тривалий час історія повсякдення піддавалася різкій критиці з боку прихильників традиційних наукових методів [7]. Одними з перших, хто почав пропагувати цей напрям дослідження, були представники французької школи анналістів: М. Блок, Ф. Бродель, Л. Февр та інші. В українських наукових колах історія повсякдення почала своє становлення тільки із здобуттям незалежності, а в історії педагогіки – лише на початку ХХІ століття.

Слід констатувати, що цей напрям досліджень лише формується у вітчизняному науковому середовищі. Але окремі питання цієї галузі вже отримали достатнє висвітлення. Зокрема, освітньому повсякденню присвячені роботи С. Жукова, І. Коляди, Л. Посохової, С. Серякова та інших. Вітчизняні дослідники приділяли значну увагу проблемам академічного повсякдення ХVІІ – ХVІІІ століть, що пов'язані з життям вихованців єзуїтських і православних колегіумів або питанням побуту земських шкіл другої половини ХІХ століття.

Натомість залишається ще значний простір для проведення історико-педагогічних досліджень цього напрямку. Серед них важливе місце посідає повсякденне життя гімназистів ХІХ століття. Саме в цих навчальних закладах формувалася вітчизняна еліта цієї епохи. Закінчення гімназії давало можливість обіймати чиновницькі посади чи продовжувати навчання в університетах.

Мета статті – проаналізувати умови навчання, побут, традиції, стан здоров'я гімназистів як важливий складник підготовки вітчизняних громадських діячів ХІХ століття.

Оскільки умови гімназичного повсякдення змінювалися протягом ХІХ століття, було вирішено взяти обмежений хронологічний проміжок 30–50 років. Нижня межа пов'язана з тим, що з 30 років розпочався період глибокого реформування гімназій із метою покращення якості підготовки учнів до здобуття вищої освіти. Верхня межа – кінець 50 років – пов'язана з посиленням імперського гніту проти української інтелігенції. Саме в ці роки отримали освіту провідні діячі українського відродження другої половини ХІХ століття, такі як О. Кониський, Д. Пильчиков, М. Драгоманов та інші.

Висвітлення повсякденного життя гімназистів слід розпочати з конкретизації суспільних і вікових чинників цього питання. Зокрема, «Академічний тлумачний словник української мови» дає таке визначення: «Гімназист – це учень гімназії» [3]. Продовжуючи аналіз цього терміна, слід співвіднести його з дослі-

джуваною епохою. У XIX столітті термін навчання у гімназіях декілька разів змінювався. Після освітньої реформи 1828 року він збільшився і замість колишніх чотирьох років становив сім [1]. До того ж вводилося підготовче навчання терміном один рік. Загалом, повний гімназійний курс досліджуваної епохи продовжувався вісім років. Оскільки точний вік набору гімназистів не був регламентованим, то можна констатувати приблизні вікові межі навчання в гімназії. Переважна більшість учнів навчалася там з одинадцяти-дванадцяти років. Отже, під гімназистами у 30–50 роки XIX століття слід розуміти хлопців віком від одинадцяти до двадцяти п'яти років, які перебували на дійсному навчанні в гімназії.

Визначивши вікові особливості досліджуваної категорії, для більш повної характеристики їхнього життя слід звернути увагу на соціальне походження учнів. У Російській імперії середини XIX століття соціальний статус людини часто відіграв ключову роль у її кар'єрному становленні. Більшість сфер суспільного життя мали становий характер. Освіта також потерпала від цього фактора, адже для отримання можливості навчання в гімназії необхідно було повністю позбутися кріпосного статусу через отримання «вільної» [13, с. 16]. Але ця процедура була цілком можливою, тому серед гімназистів середини XIX століття зустрічаємо колишніх кріпаків.

Слід наголосити на тому, що соціальне походження значно впливало на характер стосунків у навчальному закладі. Адже початкове навчання вихідців із заможних і дворянських родин часто здійснювалося із залученням найкращих приватних педагогів, тоді як незаможні учні переважно були випускниками повітових училищ. Тому часто заможні батьки намагалися підібрати своїм дітям гімназії із «достойним» учнівським оточенням [12, с. 132]. Це призводило до того, що учні вимушені були для здобуття середньої освіти відправлятися до сусідніх губерній, тоді як поряд були достойні навчальні заклади.

З метою обмеження різностанового спілкування батьки відмовлялися від загальних умов поселення учнів при гімназіях і знімали окремі квартири. На час гімназичного навчання з дітьми відправлялися на такі місця проживання близькі родичі: матері, бабусі тощо [12, с. 130]. Такі явища лише погіршували становище учнів, які почувалися відірваними від навчального колективу.

Із збільшенням кількості гімназистів виникла проблема їх розселення. Приміщення гімназій не могли вмістити всіх охочих. У Полтавській гімназії вирішення цієї проблеми часто покладалося на батьків, яких зобов'язували разом із основними документами для вступу до навчального закладу подавати ще й пояснення про те, «де відповідний учень матиме житло чи квартиру» [2, с. 163]. Це практично означало, що гімназисти повинні мати гарантоване житло ще до вступу в навчальний заклад. Значна їхня частина розселилася на так звані «загальні квартири», які наймали у приватних осіб безпосередньо для їх проживання.

Сукупність таких квартир утворювала систему учнівських гуртожитків, які перебували в повному віданні гімназії. Умови проживання у них характеризувалися низкою незручностей. Зокрема, приміщення часто були надто тісними, що провокувало незадоволення з боку гімназистів [12, с. 130]. Вирішення цих проблем залежало від управлінців навчальних закладів. Директор Немирівської гімназії Є. Зимовський за сприяння попечителів Потоцьких значно покращив умови проживання гімназистів на «загальних квартирах». З їхньої ініціативи було проведено капітальний ремонт приміщень і значне перепланування. Відтоді приміщення були розділені: в одних учні проводили вільний час удень, а в інших – відпочивали вночі. Повністю були оновлені меблі в класі, забезпечувалася регулярна заміна білизни [12, с. 130]. Ці зміни привели до значного покращення якості життя вихованців і підвищення довіри до навчального закладу.

Але не всі гімназії мали можливість так вирішити проблему учнівського проживання, тому поширеною була практика розселення в приватних квартирах. Заохочувалося проживання гімназистів у домівках місцевих педагогів. Але вплив такого проживання дуже різнився залежно від учителя. В окремих випадках в учнівському побуті панувала строга дисципліна без будь-яких дозволів на розваги, в інших – атмосфера загального розвитку та гармонії.

Господарі приватних квартир регулярно брали участь у педагогічних радах, де звітувалися про дисципліну та вихованість гімназистів. Обговорювали найважливіші проблеми виховання молоді та можливості покращення самонавчання учнів у позаурочний час [12, с. 143]. Отже, незалежно від місця проживання побут учнів постійно контролювався адміністрацією закладу. В окремих гімназіях призначалися чергові вчителі, що вечорами робили обхід квартир з оглядом умов проживання учнів.

Надмірний контроль негативно впливав на учнівське середовище. Досить поширеними були явища проявів непокори та грубості. Зокрема, в Кам'янець-Подільській гімназії під час вечірнього огляду інспектор А. Гейслер не виявив на місці одного з учнів. Коли останній повернувся, інспектор «жорстоко та безсердечно» покарав гімназиста, що спровокувало останнього до «завдання образ діями» [10, с. 99]. Під такими розмитими термінами приховувалася бійка між вихованцем і черговим, що слугувала доказом складного морального стану гімназистів і посадових зловживань наглядачів.

Складні умови розселення не завжди приводили до агресивних дій із боку гімназистів. Частина учнів спокійно переживала таку соціальну мобільність як невіддільний компонент майбутнього життя в середовищі напівмандрівної інтелігенції. Але були випадки втеч із місць проживання. Наприклад, у Кам'янець-Подільській гімназії досліджуваного часу цей прояв девіантної поведінки вважався досить поширеним. Наочним був приклад одного з учнів, який, щойно розпочавши навчання у першому класі гімназії, втік із міста додому. Адміністрація відразу вжила заходів і виключила вихованця. На прохання батьків і з дозволу

попечителя навчального округу його поновили. Втечі кілька разів повторювалися, батьки примусово привозили гімназиста до навчального закладу, погоджувалися на застосування фізичних покарань до учня, але жодного результату це не дало. Зрештою, після однієї з таких утеч учень більше не повернувся та був виключений із навчального закладу [10, с. 76]. Основною причиною таких проявів поведінки було побутове небажання учнів навчатися, яке вдома та в гімназії стимулювалося виключно примусом.

Такий психологічний стан гімназистів вимагав зміни виховних принципів закладу. Надмірна жорсткість у покараннях призводила до нових проявів девіантної поведінки. У вищезгадуваній Кам'янець-Подільській гімназії втечі були характерними не тільки для учнів молодших класів, які не могли звикнути до нових умов життя та навчання, а й для старшокласників. Причинами втечі могли бути побутові страхи та авантюри. Наприклад, лише 1848 року чотири гімназисти тікали «в пошуках щастя» за кордон [10, с. 87]. Їхня доля лишилася невідомою. Цього ж року один із вихованців утік із гімназії через погрози батьків, які помітили його за палінням лакейської люльки [10, с. 87]. Гімназиста схопили представники поліції неподалік Проскурова. Підозру викликало те, що підліток був озброєний двома пістолетами та мисливським кинджалом. Зрештою, його було примусово повернуто до Кам'янця-Подільського та поновлено в гімназії [10, с. 87].

Інші прояви девіантної поведінки мали здебільшого дрібний характер. Бували випадки крадіжок книг із гімназійних бібліотек (часом великими партіями до двадцяти екземплярів) [10, с. 86]. Але ці явища мали поодинокий характер і не становлять окремої тенденції.

На фоні такої різноманітності порушень дисципліни принагідно розглянути питання системи покарань гімназистів. Вона була надзвичайно розгалуженою та різнилася залежно від тяжкості порушень. Зокрема, поширеними були покарання, в основі яких лежав моральний осуд особистості учня. Серед них слід виділити догани, присоромлення, занесення імені учня до «чорної дошки», поміщення винуватого на кілька годин до карцеру [2, с. 140]. Ці покарання вважалися повсякденними та не мали спеціальної процедури введення їх в дію. Про їх застосування необхідно було лише повідомити директора чи інспектора [14, с. 36].

Найвищим дисциплінарним покаранням було висічення різками. Воно використовувалося за найтяжчі порушення дисципліни та приводилося в дію тільки з дозволу та за безпосередньої присутності інспектора [2, с. 140]. Цей вид покарання використовувався виключно до учнів I–III класів гімназії. У разі скоєння грубого порушення дисципліни старшокласниками вони виключалися з гімназії.

Застосування фізичних покарань було досить поширеним явищем. Хоча слід зазначити, що наприкінці 40-х років XIX століття помітними були тенденції до обмеження цих покарань. З'являлися педагоги, що кардинально виступали проти побиття учнів. Вони розпочинали протидію цим негативним тенденціям власним прикладом. Намагалися знайти шляхи вирішення ситуацій через взаємодію з класним колективом [14, с. 35]. Директори гімназій, підтримуючи загальні тенденції, видавали укази про обмеження фізичних засобів впливу на учнів [12, с. 114].

Ці кроки були пов'язані не тільки з бажанням гуманізації навчально-виховного процесу, а і як відповідь на збільшення кількості батьківських та учнівських скарг. Показовим є випадок, що стався 1852 року в Немирівській гімназії. Баденський підданий капітан Кріст (ім'я невідоме) надіслав скаргу на ім'я царівни Олександри Йосипівни про те, що його сина Вільгельма жорстоко побили в покарання за наказом інспектора Немирівської гімназії О. Дельсала [12, с. 114]. За цих обставин на боці свого першого помічника опинився і директор гімназії Є. Зимовський. Він виступив із гострою критикою таких заяв від батьків, обґрунтовуючи такі скарги як втручання у навчально-виховний процес. Але остаточною відповіддю мала надійти від імператриці. Несподівано для багатьох педагогів Олександра Йосипівна відповіла нищівною критикою скарги Кріста та наголосила на тому, що покарання різками входять до статуту гімназій, а тому не можуть бути оскаржені [12, с. 114]. Імператриця наголосила, що за такий негідний крок батька цілком може бути покараний і син-гімназист виключенням із навчального закладу. Але остаточно рішення щодо учня вона доручила винести Є. Зимовському. Вердикт директора залишився невідомим, але, враховуючи його гуманність, можна припустити, що вихованець не був виключений із гімназії безпосередньо після розглянутої ситуації.

Отже, незважаючи на ініціативи окремих педагогів, фізичні покарання учнів залишалися в гімназичній практиці досліджуваної епохи. Окремі вчителі використовували удари лінійкою під час уроків із метою налагодження дисципліни в класі [14, с. 38]. Щоправда, слід наголосити на тому, що не всі учні страждали від таких методів взаємодії на уроці. Гімназисти, що мали зразкову поведінку та високий рівень успішності, за весь період навчання не були жодного разу покарані. Але у класах їх була меншість. Причиною цього був складний процес навчання, що обтяжував підлітків та обмежував їхні природні бажання рухатися.

Зазначимо, що в позаурочний час учні багато працювали над своїм інтелектуальним розвитком. Це часто призводило до розумових перенавантажень і погіршення загального стану здоров'я. Красномовно цю ситуацію описували в періодичній пресі XIX століття лікарі-гігієністи, які зазначали, що до гімназій приходили фізично здорові учні, а закінчували її худі, слабкі та часто хворі юнаки [9, с. 235].

Під час вступу до гімназії обов'язковим був медичний огляд, відповідно до якого відбувалося зарахування до навчального закладу. Обстеження проводилося, як правило, за місцем проживання, а рішення щодо стану здоров'я виносилося повітовим лікарем [4]. Відтоді стан здоров'я зарахованого гімназиста був у віданні навчального закладу.

У гімназіях часто була несприятлива гігієнічна ситуація. Взимку класні кімнати та квартири погано оплювалися. Гімназисти згадували, що з осені до пізньої весни вони цілими днями «качаніли» [11, с. 65]. У теплу пору виникала інша проблема: через велику кількість учнів юнаки потерпали від постійної задухи. З метою вирішення складеної ситуації директор Немирівської гімназії Є. Зимовський видав наказ про щоденне провітрювання всіх гімназійних приміщень [12, с. 130]. Проведені заходи були лише першими кроками на шляху покращення санітарно-гігієнічних умов навчання, але й вони означали розуміння адміністрацією та педагогами наявної проблеми та пошук шляхів її вирішення.

Та все ж у гімназичні роки стан здоров'я юнаків погіршувався. Це явище пов'язувалося з надмірними розумовими навантаженнями та складними умовами проживання учнів. Збільшувалася кількість хронічних хвороб, найпоширенішими з яких були викривлення хребта, погіршення зору (катаракта та інші), анемія тощо [7, с. 101]. Така тенденція вимагала зміни розпорядку дня гімназистів. В окремих навчальних закладах вводилися обов'язкові гімнастичні вправи, що за місцем проживання.

Зокрема, в Немирівській гімназії під час традиційного огляду побутування учнів проводився комплекс вправ із метою їхнього фізичного розвитку. Вони марширували, займалися гімнастикою, стояли на одній нозі тощо. Для того, щоб робота з вихованцями проводилася професійно, в гімназії була введена посада відповідального за фізичне виховання. На неї призначалися колишні військові, що мали високий рівень знань із фізичної підготовки [12, с. 134].

У гімназіях, що не могли дозволити собі введення такої посади, учні самі намагалися знайти для себе розвивальні фізичні вправи. Зокрема, Й. Самчевський згадував, що в Новгород-Сіверській гімназії особливою популярністю серед вихованців закладу користувалася гра в м'яч на площі [11, с. 65]. Інші фізичні навантаження мали нерегулярний характер, що, у свою чергу, також негативно впливало на загальне самопочуття гімназистів.

Щоправда, стан учнівського здоров'я безпосередньо залежав і від характерних для середини XIX століття епідеміологічних спалахів. Гімназисти весь час перебували в межах одного колективу, оскільки навчалися і проживали разом. За таких обставин вони першими підпадали в зону ризику поширення інфекційних хвороб. Періодично траплялися летальні випадки. Зокрема, 1848 року у Немирівській гімназії внаслідок епідемії чуми померли кілька вихованців і чотири співробітники навчального закладу [12, с. 135]. Крім того, траплялися такі інфекційні хвороби: черевний тиф, віспа, туберкульоз тощо.

Цікаво, що самі гімназисти майже не скаржилися на поганий стан здоров'я. Навпаки, у щоденниках є традиційні для підлітків несмішливі свідчення про те, що погані умови побутування лише загартовували молодечий організм і стимулювали до фізичного розвитку [12, с. 65]. Ці спогади є доказом доброї атмосфери в учнівському середовищі та розуміння значною частиною підлітків необхідності гімназійного навчання як доброго старту для освітнього та професійного розвитку особистості.

Висновки. Складною видається однозначна характеристика повсякденного життя гімназистів 30–50-х років XIX століття, адже побутування учнів принципово відрізнялося відповідно до їхнього соціального походження, місця проживання чи обраного навчального закладу. Але ми повинні зазначити, що більшість вихованців відчувала різкий дискомфорт, пов'язаний із складними умовами розселення, консервативною системою оцінювання навчальних досягнень, широким застосуванням фізичного та морального тиску на особистість гімназиста. Це призводило до проявів девіантної поведінки, що придушувалися шляхом фізичних покарань і формували негативний образ замкнутого кола гімназичного повсякдення: фізичне покарання – скарга – фізичне покарання. Слід наголосити, що таке побутування ставало основною причиною погіршення загального стану здоров'я вихованців і приводило до розвитку хронічних хвороб.

Але, незважаючи на всі негативні прояви, життя гімназистів мало й позитивні моменти. Зокрема, спілкування з однолітками сприяло формуванню колективістських настроїв майбутньої інтелігенції. В позаурочний час відкривалися можливості для самонавчання та розширення світогляду шляхом опрацювання широкого кола літератури, якою гімназисти обмінювалися між собою та з окремими педагогами-ентузіастами. Наголосимо, що саме це гімназійне середовище сформувало плеяду вітчизняних громадських діячів, що розгорнули широку освітню діяльність на українських землях другої половини XIX століття та стояли біля витоків формування нової вітчизняної системи освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів і напрямів повсякденного життя гімназистів середини XIX століття. Подальшого аналізу потребує позаурочна діяльність гімназистів: організація аматорських театрів, участь у міських масових заходах, відвідування громадських установ. Предметом наступних досліджень можуть стати ігрові захоплення учнів, найпопулярніші юнацькі забави. Потребують вивчення і поглиблення аналізу питання взаємодії гімназистів і вчителів у побутових умовах, їхні спільні інтереси та обмін досвідом.

Використана література:

1. Білоусов С., Проніков О. Система нижньої та середньої професійної освіти в Чернігівській губернії в XIX – на початку XX ст. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка. Серія : Педагогічні науки.* 2010. Вип. 80. С. 144–148.
2. Василевский В. Полтавская I мужская гимназия. *Труды ПУВАК.* Полтава. 1908. Вип. 5. С. 135–199.
3. Гімназист. *Академічний тлумачний словник* : словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/s/ghimnazyst> (дата звернення: 10.11.2019).

4. До гімназійних літ М. Драгоманова (Архівні доповнення до споминів О. Пчілки). *Україна. Науковий двоохмісячник українознавства*. 1926. Кн. 2–3. С. 65–69. URL: <http://www.dragomanov.info/buzhynskij-gimnazijalnyroky.html> (дата звернення: 10.11.2019).
5. Драгоманов М. Два учителя. *Ізборник*. URL: <http://izbornyk.org.ua/drag/drag23.htm> (дата звернення: 10.11.2019).
6. Еремін А. «Шантаж, небывалый в России»: казус на испытаниях зрелости в Орловской мужской гимназии (1899 г.). *Новый исторический вестник*. 2012. № 31. С. 15–33.
7. Жуков С. Санітарно-гігієнічний стан земських шкіл та його вплив на здоров'я учнів та вчителів у другій половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі Харківської губернії). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2011. № 982 : Серія : Історія. Вип. 44. Спеціальний випуск. С. 96–105.
8. Коляструк О. Історія повсякденності в сучасній західній науковій традиції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. Серія : Історія. 2009. № 16. С. 231–237.
9. Медведь Т. Питання збереження та зміцнення здоров'я під час організації дозвілля школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. С. 243–240.
10. Михалевич І. Каменец-Подольська гімназія: Историческая записка о пятидесятилетнем ее существовании (1833–1883). Каменец-Подольск : Тип. Губерн. правления, 1883. 434 с.
11. Самчевский И. Воспоминания Иосифа Самчевского (Продолжение). *Киевская старина*. 1894. Т. XLVI. С. 61–78.
12. Стрибульський С. Историческая записка о Немировской гимназии. 1838–1888. Немиров : Типография С. Брантмана, 1888. 430 с.
13. Стронин А. Дневник с 1848 по 1888 годы. Т. 1 (1863–1864) [1-й вариант, где много исправлений]. ОР РНБ г. Санкт-Петербурга. Ф 752. Д. 3.
14. Стронин А. Дневник с 1848 по 1888 годы. Т. 1 (1863–1864) [2-й вариант]. ОР РНБ г. Санкт-Петербурга. Ф. 752. Д. 3.

References:

1. Bilousov S., & Pronikov O. (2010) Systema nyzhnyoi ta serednyoi profesynoyi osvity v Chernigivskiy guberniya v XIX – na pochatku XX st. [The system of lower and secondary vocational education in the Chernihiv province in the 19-th – early 20-th centuries]. *Visnyk Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni T. Shevchenka. Seriya : Pedagogichni nauky – Bulletin of T. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University named after. Series : Pedagogical Sciences*. No. 80. S. 144–148 [in Ukrainian].
2. Vasylevskyy V. (1908) Poltavskaya I muzhskaya gimnaziya [First Poltava men's gymnasium]. Poltava : Trudy PUAК – Papers PSAC. No. 5. S. 135–199 [in Russian].
3. Gimnazyst [Gymnasium pupil] (n. d.). URL: <http://sum.in.ua/s/ghimnazyst> [in Ukrainian].
4. Do gimnazijnih lit M. Dragomanova (Arhivni dopovnennya do spominiv O. Pchilki) (1926) [To the gymnasium years of M. Drahomanov (Archival additions to the O. Pchilka memories)]. *Ukrayina. Naukovij dvohmisyachnik ukrayinoznavstva*. No. 2–3. S. 65–69. URL: <http://www.dragomanov.info/buzhynskij-gimnazijalnyroky.html> (data zvernennya: 10.11.2019) [in Ukrainian].
5. Dragomanov M. Dva uchitelya [Two teachers] *Izbornik*. URL: <http://izbornyk.org.ua/drag/drag23.htm> [in Ukrainian].
6. Eremin A. (2012) «Shantazh, nebyvalyj v Rossii»: kazus na ispytaniyah zrelosti v Orlovskoj muzhskoj gimnazii (1899 g.) [«Unprecedented blackmail in Russia»: incident at the final exams in the Oryol men's gymnasium (1899)] *Novyj istoricheskij vestnik – New historical bulletin*. No. 31. S. 15–33 [in Russian].
7. Zhukov S. (2011) Sanitarno-gigiyenichnij stan zemskih shkil ta jogo vpliv na zdorovya uchniv ta vchiteliv u drugij polovini XIX – na pochatku XX st. (Na priklyadi Harkivskoyi giberniyi) [Sanitary and hygienic condition of Zemsky schools and its impact on the health of students and teachers in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. (On the example of Kharkiv hibernation)]. *Visnik Harkivskogo nacionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina : Ser. Istoriya – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. No. 44. S. 96–105 [in Ukrainian].
8. Kolyastruk O. (2009) Istoriya povsyakdennosti v suchasnij zahidnij naukovij tradiciji [The history of everyday life in contemporary Western historiography]. *Naukovi zapiski Vinnickogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni M. Kocyubinskogo. Seriya : Istoriya – Scientific notes of M. Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University. Series : History*. No. 16. S. 231–237 [in Ukrainian].
9. Medvyed T. (2010) Pitannya zberezhennya ta zmchnennya zdorovya pid chas organizaciyi dozvillya shkolyariv [Questions of preservation and promotion of health during organization of leisure of schoolboys]. *Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovacijni tehnologiyi – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. S. 243–240 [in Ukrainian].
10. Mihalevich I. (1883) Kameneц-Podolskaya gimnaziya: Istoricheskaya zapiska o pyatidesyatiletнем ee sushestvovanii (1833–1883) [Kamyanets-Podilskyi Gymnasium: a Historical note on the fiftieth century (1833–1883)]. Kameneц-Podolsk : Tip. Gubern. pravleniya. 434 s. [in Russian].
11. Samchevskij I. (1894) Vospominaniya Iosifa Samchevskogo (Prodolzhenie) [Iosif Samchevskiy's Memoirs (Continuation)] *Kievskaya starina – The Kiev antiquity*. XLVI. S. 61–78 [in Russian].
12. Stribulskij S. (1888) Istoricheskaya zapiska o Nemirovskoj gimnazii. 1838–1888 [A historical note on the Nemirov Gymnasium 1838–1888]. Nemirov : Tipografiya S. Brantmana., 430. [in Russian].
13. Stronin A. Dnevnik s 1848 po 1888 gody. T. 1 (1863–1864) «1-j variant, gde mnogo ispravdenij» [Diary from 1848 to 1888 Vol. 1 (1863–1864) «1-st version with correction»]. OR RNB g. Sankt-Peterburga. F. 752. D. 3. [in Russian].
14. Stronin A. Dnevnik s 1848 po 1888 gody. T. 1 (1863–1864) «2-j variant» [Diary from 1848 to 1888 Vol. 1 (1863–1864) «2-nd»]. OR RNB g. Sankt-Peterburga. F. 752. D. 3. [in Russian].

Pylypenko V. V. Daily life of Ukrainian high school students in the 30–50s of the 19th century

In the article the results of scientific-metric (metrical) analysis of the academic daily life Ukrainians high-school students in the XIX century. Main factors and contradictions of pupils daily life. The author investigated the peculiar properties residence, recreation and state of health Ukrainian youth during their time at schools.

The negative factors of the academic life of the first half of the nineteenth century are outlined. In particular, it was found that high school students often experienced severe discomfort associated with complex displacement, conservative approaches

to the organization of the educational process, widespread use of physical and moral pressure on the individual. It was proved that this was the key cause of deviant behavior, which was suppressed by physical punishment and constituted a common negative gymnasium everyday, which can be outlined by the formula of a closed circle: «physical punishment – complaint – physical punishment». The author emphasizes that such living has led to a deterioration of the general health of the pupils and has led to the development of chronic diseases.

The study also presents a wide range of readers and positive aspects of the academic everyday life of Ukrainian high school students in the mid-nineteenth century. It is described that communication between peers contributed to the formation of collectivist moods of the future intelligentsia and opened opportunities for self-study and expansion of the high school students' outlook. The overall positive atmosphere of the student environment and the understanding of the need for high school education as a good start for the educational and professional development of the individual are emphasized.

The author emphasizes that this academic environment formed a galaxy of domestic public figures who launched a broad educational activity in the Ukrainian lands of the second half of the nineteenth century and stood at the beginnings of the formation of a new domestic educational system.

Key words: daily life, education, health, high-school, high-school student, recreation, punishments, studies.

УДК 377:005.591.452:005.342

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.43>

Пилявець М. С.

ПАРТНЕРСТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Розкрито особливості реалізації різних видів партнерських зв'язків закладом професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) на прикладі вищого художнього професійно-технічного училища № 5 міста Вінниці (далі – ВХПТУ № 5 м. Вінниця). Зокрема, окреслено особливості започаткування, розширення та вдосконалення партнерських зв'язків із благодійними організаціями (з Фондом імені Ебергарда Шьока, м. Баден-Баден, Німеччина) у напрямі підготовки фахівців за професіями «реставратор декоративно-художніх фарбувань, маляр» і «столяр будівельний, виробник художніх виробів із дерева». Висвітлено особливості розвитку соціального партнерства, спрямованого на вдосконалення навчально-матеріальної бази та забезпечення якісного проходження здобувачами робітничих професій виробничого навчання та виробничої практики. Забезпечення розвитку просвітницької роботи, виховний вплив на учнів, що здобувають професії художнього профілю, здійснено завдяки співпраці із закладом освіти Польщі, м. Єлена-Ґура, яка теж частково описана у статті. Крім того, розвиток різних напрямів партнерства сприяє постійному пошуку та впровадженню інноваційних педагогічних і виробничих технологій, спонукає педагогічних працівників до підвищення власного рівня педагогічної майстерності. Описано основні заходи, що були проведені для оновлення навчально-матеріальної бази, особливості створення умов для оволодіння професійними профільними компетентностями. В підсумку висвітлено результативність розвитку партнерських зв'язків, що відбивається на якості освітнього процесу та на рівні навчальних досягнень здобувачів робітничих професій. Отже, висвітлено особливості працевлаштування випускників, якість професійно-практичної підготовки. В статті зазначено прогнози щодо подальшого розширення партнерських зв'язків відповідного закладу освіти та їхній вплив на якість освітнього процесу.

Ключові слова: партнерство, моніторинг, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, міжнародна співпраця, професійні профільні компетентності, освітній процес.

Інформатизація та глобалізація суспільства породили низку проблем, зокрема, в професійній освітній діяльності, вирішення яких – це виконання комплексу завдань від змісту освіти, якісного складу керівних і педагогічних кадрів до моніторингу якості рівня надання освітніх послуг, конкурентоспроможності кваліфікованих робітників – випускників відповідних закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) на ринку праці. Прогресивний керівник закладу освіти – менеджер, який володіє інформаційно-аналітичною компетентністю. Сучасний управлінець має мислити та діяти системно, вивчаючи не лише результативність освітнього процесу, а й ринок праці та чинники, що впливають на розвиток суспільства загалом (демографічна ситуація в країні та регіоні, що відображається на наборі учнів-здобувачів відповідного освітнього рівня; географічні особливості регіону – зручності транспортного сполучення, можливості пошуку партнерських зв'язків; розвиток відповідних галузей господарства – моніторинг ринку праці для здобувачів певних робітничих професій). Стрімка динаміка трансформації суспільства, перехід до постіндустріалізації призводять до необхідності використання інноваційного підходу щодо провадження освітньої діяльності, пошуку нових шляхів підвищення конкурентоспроможності різних галузей господарства (зокрема, будівельної), застосування інноваційних виробничих матеріалів і технологій, сучасного управління закладом освіти, розвитку партнерських зв'язків від приватно-державного партнерства до міжнародного – заради розвитку освіти, науки, економічного зростання країни та добробуту населення. Враховуючи перспективність положень, викладених у Меморандумі Європейської Комісії «Навчання протягом усього життя», теза щодо неперервної освіти, обґрунтована в Меморандумі під гаслом «навчання протягом усього життя», протягом багатьох років перебуває в центрі уваги міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на сприяння розвитку освіти та економіки. У цій справі неабияку роль відіграють рапорти ЮНЕСКО,